

ПрАТ «ВНЗ МАУП»

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ГОМЕОПАТИЧНІ ПРЕПАРАТИ»

(для бакалаврів)

Київ – 2017

Підготовлено
кандидатом фармацевтичних наук, доцентом Дьяковою Л.Ю.

Затверджено на засіданні кафедри загальної та клінічної фармації (протокол №1 від 31 серпня 2017 р.)

Схвалено Вченою радою Факультету фармації ПрАТ «ВНЗ МАУП» (протокол №1 від 31 серпня 2017 р.)

Робоча програма навчальної дисципліни «Гомеопатичні препарати». — К.: МАУП, 2017. – 23 с.

Робоча програма навчальної дисципліни призначена для студентів заочної форми навчання, містить пояснювальну записку, програмний матеріал дисципліни, структуру залікових кредитів, тематичні плани лекцій, практичних занять та самостійної роботи, план практичної підготовки, перелік питань для підсумкового модульного контролю, форми контролю, а також перелік навчально-методичної літератури.

© ПрАТ «ВНЗ МАУП», 2017

ПрАТ «ВНЗ МАУП»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декана факультету фармації
доц. Л.Ю. Дьякова

(підпис)

2017 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

З дисципліни «Гомеопатичні препарати»

Спеціальність: 226 «Фармація, промислова фармація»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень

Факультет: фармації

Кафедра: загальної та клінічної фармації

Нормативні дані:

Спеціальність, термін навчання	Форма навчання	Семестр	Кількість навчальних тижнів	Підсумковий контроль				Кількість кредитів	Кількість годин								
				Екзамен	Залік (ПМК)	Курсова робота (проект)	Розрах.-графічне завдання		ЕCTS	Загальна кількість	Кількість аудиторних годин					Самостійна робота	Позааудиторна робота
											Всього	Лекцій	Практичних занять	Семінарських занять	Лабораторних занять		
Фармація, промислова фармація, 3 р.	заочна	6	20	-	зараховано	-	-	3,0	90	14	4	10	-	-	76		

Робочу програму склали: доц. Дьякова Л. Ю.

Програму обговорено на засіданні
кафедри загальної та клінічної фармації

"31" серпня 2017 р., протокол № 1

Програму ухвалено на засіданні Вченої ради Факультету фармації

«31» серпня 2017 р., протокол № 1

Завідувач кафедри
загальної та клінічної фармації

О.С. Соловійов

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна «Гомеопатичні препарати» належить до циклу дисциплін професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація».

Програма з дисципліни «Гомеопатичні препарати» входить до переліку вибіркових компонент освітньо-професійної програми «Фармація» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація», галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: бакалавр фармації. Навчання здійснюється протягом 3 років. Програма структурована на змістові модулі, теми.

Згідно з навчальним планом вивчення дисципліни здійснюється на 3 курсах, упродовж VI семестру.

Гомеопатичні препарати як навчальна дисципліна:

а) ґрунтується на вивченні студентами аптечної технології ліків, організації та економіки фармації, аналітичної хімії, фізичної та колоїдної хімії й інтегрується з цими дисциплінами;

б) закладає основи вивчення дисциплін магістерського рівня, передбачає інтеграцію з цими дисциплінами;

в) закладає основи здорового способу життя та профілактики виникнення небезпечних ситуацій у професійній діяльності майбутнього фахівця фармацевтичної галузі.

Програму дисципліни «Гомеопатичні препарати» поділено на 2 змістові модулі таким чином:

1. Загальні питання технології гомеопатичних лікарських засобів. Технологія базисних гомеопатичних препаратів

2. Лікарські форми на основі базисних гомеопатичних препаратів.

Видами навчальних занять згідно з навчальним планом є:

а) лекції;

б) практичні заняття;

в) самостійна робота студентів (СРС);

г) консультації.

Теми лекційного курсу розкривають теоретичні питання відповідних змістових розділів.

Практичні заняття передбачають засвоєння практичних навичок виготовлення гомеопатичних препаратів.

Ефективність практичного заняття значно підвищується за умов використання наочних засобів навчання: сучасних постерів, схем, таблиць, колекції лікарських препаратів; демонстрації віртуальних дослідів, впровадження окремих форм фантомного навчання. Наблизитись до реальних умов допоможуть ролеві ігри у «віртуальній» аптеці.

Самостійна робота студентів забезпечується комплексом навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: Для самостійної роботи, окрім того, рекомендується відповідна наукова та фахова література.

Самостійна робота студентів має бути чітко організована та відповідно проконтрольована. Виділяють такі форми самостійної роботи студентів: підготовка до практичних занять (теоретична підготовка, виконання письмових позааудиторних завдань тощо), самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять (написання реферату, виконання письмової роботи), підготовка до тестового контролю засвоєння модулю, підготовка огляду наукової літератури за однією з тем. Для уніфікації та підвищення ефективності самостійної роботи для студентів та викладачів складені методичні рекомендації. Після перевірки письмових робіт проводиться аналіз помилок, в

разі необхідності – співбесіда. Підготовка та оформлення презентації закріплює навички роботи з комп'ютером, формує нові уміння, пов'язані з аналізом та узагальненням наукової інформації, готує майбутнього фахівця до публічних виступів та дискусій. Набуття таких навичок та вмінь також необхідно для виконання та захисту дипломних робіт, наукової роботи у СНТ та підготовки доповідей на конференції молодих науковців. Вони закладають підґрунтя для подальшої інформаційно-консультативної роботи фахівця фармації.

Оцінка успішності студента з дисципліни є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою як середня арифметична оцінка засвоєння окремих модулів. Вона має визначення за системою ECTS та 4-х бальною традиційною шкалою, яка прийнята в Україні.

Засвоєння теми (поточний контроль) контролюється на практичних заняттях відповідно до конкретних цілей, засвоєння змістових модулів (проміжний контроль) – на практичних підсумкових заняттях. Рекомендується застосовувати такі засоби діагностики рівня підготовки студентів: комп'ютерні та письмові тести, розв'язування ситуаційних завдань, проведення лабораторних досліджень з трактуванням та оцінкою їх результатів, ідентифікація лікарських засобів, які входять до колекції ліків.

Підсумковий контроль засвоєння модулів здійснюється по їх завершенню на підсумкових контрольних заняттях. Для тих студентів, які бажають поліпшити оцінку з дисципліни чи мають занижений рейтинг по завершенню вивчення дисципліни навчальним планом передбачено термін для перескладання підсумкового контролю.

2. МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: викладання навчальної дисципліни «Основи сучасної гомеопатії» є поглиблення професійних знань та ознайомлення з теоретичними та практичними основами технології гомеопатичних лікарських препаратів в аптечних умовах, контролю якості, правил оформлення до відпуску, умов зберігання та особливостями застосування хворими.

Основними завданнями є:

освоєння студентами теоретичних знань, практичних умінь та навичок приготування гомеопатичних лікарських препаратів в умовах аптек

Компетентності:

Інтегральна компетентність Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній фармацевтичній діяльності із застосуванням положень, теорій та методів фундаментальних, хімічних, технологічних, біомедичних та соціально-економічних наук; інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньої або обмеженої інформації; ясно і недвозначно доносити свої висновки та знання, розумно їх обґрунтовуючи, до фахової та не фахової аудиторії.

Загальні компетентності:

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, вчитися і бути сучасно навченим.

ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

Спеціальні (фахові) компетентності

ФК 2. Здатність здійснювати консультування щодо безрецептурних лікарських засобів й інших товарів аптечного асортименту; фармацевтичну опіку під час вибору та реалізації безрецептурного лікарського засобу шляхом оцінки співвідношення ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних особливостей лікарського засобу та інших товарів аптечного асортименту.

ФК 4. Здатність забезпечувати раціональне застосування рецептурних та безрецептурних лікарських засобів та інших товарів аптечного асортименту згідно з фізико-хімічними, фармакологічними характеристиками, біохімічними, патофізіологічними особливостями конкретного захворювання та фармакотерапевтичними схемами його лікування.

ФК 13. Здатність здійснювати виробничу діяльність аптек щодо виготовлення нестерильних лікарських засобів у різних лікарських формах за рецептами лікарів і замовленнями лікувальних закладів, включаючи обґрунтування технології та вибір допоміжних матеріалів відповідно до правил Належної аптечної практики (GPP).

ФК 14. Здатність брати участь у виробництві лікарських засобів в умовах фармацевтичних підприємств, згідно до вимог Належної виробничої практики (GMP) з відповідним оформленням необхідної документації. Визначати стабільність лікарських засобів.

ФК 16. Здатність здійснювати загальне управління асортиментною, товарно-інноваційною, ціновою, збутовою та комунікативною політиками суб'єктів фармацевтичного ринку на основі результатів маркетингових досліджень та з урахуванням ринкових процесів на національному і міжнародному ринках, управляти ризиками в системі фармацевтичного забезпечення.

Програмні результати навчання:

ПРН 2. Застосовувати знання з загальних та фахових дисциплін у професійній діяльності.

ПРН 3. Дотримуватись норм санітарно-гігієнічного режиму та вимог техніки безпеки при здійсненні професійної діяльності.

ПРН 7. Виконувати професійну діяльність з використанням креативних методів та підходів.

ПРН 11. Використовувати методи оцінювання показників якості діяльності; виявляти резерви підвищення ефективності праці.

ПРН 12. Аналізувати інформацію, отриману в результаті наукових досліджень, узагальнювати, систематизувати й використовувати її у професійній діяльності.

ПРН 22. Планувати та реалізовувати професійну діяльність на основі нормативно-правових актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик.

ПРН 24. Обирати раціональну технологію, виготовляти нестерильні лікарські засоби у різних лікарських формах за рецептами лікарів і замовленнями лікувальних закладів, оформлювати їх до відпуску. Виконувати технологічні операції: відважувати, відмірювати, дозувати різноманітні лікарські засоби за масою, об'ємом тощо. Розробляти й оформлювати технологічну документацію щодо виготовлення лікарських засобів в аптеках.

ПРН 26. Забезпечувати контроль якості лікарських засобів та документувати його результати. Здійснювати управління ризиками якості на усіх етапах життєвого циклу лікарських засобів.

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Змістовий модуль 1.

Загальні питання технології гомеопатичних лікарських засобів. Технологія базисних гомеопатичних препаратів

Конкретні цілі:

Аналізувати визначення гомеопатії і гомеопрепаратів.

Демонструвати знання про наукове обґрунтування гомеопатії.

Оволодіти методикою і технікою виготовлення основних лікарських форм гомеопатичних (препаратів).

Виписувати рецепти гомеопрепаратів для дорослих. у педіатричній та геріатричній практиці.

Використовувати основні правила гомеопатичної семіотики.

Тема 1. Поняття про гомеопатію та основні її принципи. Державне нормування виробництва гомеопатичних лікарських препаратів. Особливості прописування гомеопатичних рецептів. Номенклатура гомеопатичних лікарських засобів.

Визначення гомеопатії та гомеопатичної фармації як наукової та навчальної дисципліни, її зв'язок з базисними та профільними дисциплінами. Мета та завдання курсу спеціалізації, послідовність вивчення. Характеристика гомеопатії, як системи лікування. Історія розвитку світової та вітчизняної гомеопатії. С. Ганеман - засновник гомеопатії. Роль лікарів-гомеопатів Д. В. Попова, Т. Д. Попової в розвитку гомеопатії на Україні.

Основні терміни. Сучасне обґрунтування основних принципів гомеопатії. Відмінності між алопатією і гомеопатією.

Класифікація гомеопатичних лікарських форм та лікарських засобів за сировинними джерелами, агрегатним станом, особливостями дозування та способом використання.

Законодавчі особливості нормування виробництва гомеопатичних засобів.

Рецепт, його значення як медичного, технологічного, економічного та юридичного документа. Структура рецепту на гомеопатичні засоби, правила його оформлення. Наказ МОЗ України „Про порядок випускання рецептів та відпуск лікарських засобів і виробів медичного призначення” №117 від 30.06.1997 року.

Нормування якості лікарських речовин. Гомеопатична фармакопея В. Швабе, її структура.

Технологічне значення дев'яти параграфів фармакопеї.

Наказ МОЗ УРСР №165 від 03.08.1989 року. „Про розвиток гомеопатії”

Тема 2. Лікарські та допоміжні речовини лікарських форм.

Лікарські речовини, їх номенклатура. Отруйні та сильнодіючі речовини (список „А” і „Б”).

Допоміжні речовини. Вимоги до допоміжних речовин: відповідність призначенню лікарської форми, сумісність, біологічна нешкідливість, економічна доступність. Номенклатура і класифікація допоміжних речовин за призначенням та агрегатним станом.

Тема 3. Дози та концентрації лікарських речовин в гомеопатії.

Потенціювання, як метод приготування гомеопатичних засобів.

Шкали розведень: десяткова, сотенна, тисячна, LM; їх сутність, позначення та концентрація діючих речовин. Класифікація гомеопатичних розведень (низькі, середні, високі). Робочі та проміжні розведення. Призначення відповідних розведень для лікування гострих та хронічних захворювань.

Тема 4. Вихідні (матричні) гомеопатичні засоби.

Походження гомеопатичних засобів.

Технологія есенцій залежності від процентного вмісту соку в рослинній сировині згідно §1-3 фармакопеї В. Швабе та тинктур із есенцій.

Приготування настоек із свіжої та висушеної рослинної сировини за §2-4 гомеопатичної фармакопеї.

Екстракти для рідких базисних препаратів.

Методи отримання настоек.

Номенклатура гомеопатичних есенцій і настоек.

Приготування водних, водно-спиртових розчинів мінеральних речовин та хімічних сполук, а також розчинів кислот згідно §5-6 гомеопатичної фармакопеї.

Контроль якості, умови зберігання, оформлення рідких базисних препаратів.

Гомеопатичні порошкові розтирання (тритурації), їх склад, допоміжні речовини. Технологія тритурацій із сухих речовин, есенцій, настоек та розчинів згідно § 7-9 фармакопеї В. Швабе.

Параметри оцінки контролю якості, зберігання, оформлення. Нормативна документація.

Поняття про нозоди. Особливості їх використання.

Сировина тваринного походження, яка використовується для приготування гомеопатичних засобів, її класифікація.

Змістовий модуль 2.

Лікарські форми на основі базисних гомеопатичних препаратів.

Конкретні цілі:

Оволодіти методикою і технікою виготовлення твердих, рідких, м'яких та комплексних лікарських форм гомеопатичних (препаратів).

Виписувати рецепти гомеопрепаратів для дорослих. у педіатринній та геріатринній практиці.

Знати вимоги до якості гомеопатичних препаратів, специфіку контролю їх якості, принципи їх зберігання

Знати положення про реєстрацію гомеопатичних препаратів в Україні та за кордоном.

Знати правила підбору лікарського засобу у гомеопатії

Тема 5. Тверді лікарські форми.

Порошки як лікарська форма, визначення, характеристика. Вимоги до порошоків та їх обґрунтування. Специфіка технології порошоків у гомеопатії. Умови зберігання.

Гранули як лікарська форма. Особливості технологічного процесу. Готування гомеопатичних гранул. Процес насичення цукрової крупки гомеопатичним розведенням. Особливості зберігання гранул.

Таблетки як лікарська форма, особливості технології, зберігання та використання у гомеопатії.

Тема 6. Рідкі лікарські форми в гомеопатії.

Визначення та характеристика рідких лікарських форм, що використовуються у гомеопатії. Вимоги, що ставляться до них, їх обґрунтування.

Гомеопатичні спиртові розчини (ділюції) та краплі. Способи приписування та позначення концентрації у рецептах. Стадії готування рідких лікарських форм. Технологія спиртів та олій. Упаковка та зберігання рідких лікарських форм.

Лікарські засоби для парантерального застосування. Особливості їх виробництва.

Очні лікарські засоби.

Оцінка якості рідких гомеопатичних ліків, оформлення їх до відпуску.

Тема 7. М'які лікарські форми.

Мазі як лікарська форма у гомеопатії, їх визначення, класифікація та характеристика. Вимоги, що ставляться до мазей, їх обґрунтування.

Основи для мазей, вимоги до них. Концентрація лікарських речовин в мазях. Стадії технологічного процесу мазей. Мазі – розчини, суспензійні, емульсійні та комбіновані.

Лініменти їх визначення та характеристика. Класифікація лініментів в залежності від дисперсного середовища. Використання оподельдоків в гомеопатії. Технологія лініментів.

Супозиторії як лікарська форма. Визначення. Характеристика, вимоги, які ставляться до них, їх обґрунтування. Класифікація супозиторіїв залежно від призначення. Основи для супозиторіїв, вимоги до них. Правила введення лікарських речовин до супозиторних основ. Методи приготування супозиторіїв в гомеопатії. Стадії технологічного процесу. Упаковка та зберігання.

Особливості технології та контроль якості гомеопатичних м'яких лікарських препаратів, оформлення до відпуску.

Тема 8. Комплексна гомеопатія.

Положення комплексної гомеопатії. Принципи складу комплексних гомеопатичних препаратів та особливості їх використання. Сучасна номенклатура комплексних гомеопатичних препаратів.

Відмінності складу кожної групи: ін'єлі, гомакоди, потенційовані алопатичні засоби, нозоди, саркоди, потенційовані продукти обміну речовин, комбіновані (з додаванням фітокомпонентів, вітамінів, мікроелементів). Технологія твердих та рідких комплексних засобів.

Специфіка прописування комплексних засобів, особливості їх технології та відпуску.

Тема 9. Особливості контролю якості гомеопатичних засобів.

Специфіка контролю якості гомеопатичних препаратів. Контроль якості відповідно до вимог Гомеопатичної фармакопеї (органолептичні, показники, визначення густини, сухого залишку, жирних олій, алкалоїдів, відповідних речовин, спирту).

Особливості контролю якості порошків. Капілярно-люмінесцентний аналіз. Характерна риса стандартизації гомеопатичних засобів. Сучасні методики контролю якості гомеопатичних препаратів. Вимоги Фармакологічною та Фармакопейною комітету щодо якості гомеопатичних засобів.

Положення про реєстрацію гомеопатичних препаратів в Україні та за кордоном.

Принципи зберігання гомеопатичних засобів. Чинники, які впливають на стабільність гомеопатичних засобів при їх зберіганні. Вимоги до приміщень, в яких зберігаються гомеопатичні засоби.

Тема 10. Принципи підбору та застосування гомеопатичних засобів.

Основні положення гомеопатії. Джерела інформації про гомеопатичні засоби.

Поняття про лікарський патогенез. Конституційне лікування у гомеопатії.

Правила підбору лікарського засобу у гомеопатії. Вибір оптимальної дози та частоти прийому гомеопатичних засобів.

Використання гомеопатичних препаратів при деяких патологічних станах.

Фармацевтична опіка хворих, які вживають гомеопатичні препарати.

Тема 11. Організаційно-економічні аспекти гомеопатичної фармації.

Сучасний арсенал гомеопатичних препаратів.

Економічні аспекти гомеопатії.

Інформаційне забезпечення гомеопатичної практики.

Організація відпуску гомеопатичних препаратів.

Облік та звітність у спеціалізованих аптеках.

Орієнтовна структура залікових кредитів

Тема	Лекції	Практичні заняття	СРС
Змістовий модуль 1.			
<i>Загальні питання технології гомеопатичних лікарських засобів. Технологія базисних гомеопатичних препаратів</i>			
Тема 1. Поняття про гомеопатію та основні її принципи. Державне нормування виробництва гомеопатичних лікарських препаратів. Особливості прописування гомеопатичних рецептів. Номенклатура гомеопатичних лікарських засобів.	2	1	6
Тема 2. Лікарські та допоміжні речовини лікарських форм.		1	6
Тема 3. Дози та концентрації лікарських речовин в гомеопатії.		1	6
Тема 4. Вихідні (матричні) гомеопатичні засоби.		1	6
Змістовий модуль 2.			
<i>Технологія гомеопатичних лікарських форм</i>			
Тема 5. Тверді лікарські форми.	2	1	6
Тема 6. Рідкі лікарські форми в гомеопатії.		1	6
Тема 7. М'які лікарські форми.		1	6
Тема 8. Комплексна гомеопатія.		-	12
Тема 9. Особливості контролю якості гомеопатичних засобів.		1	6
Тема 10. Принципи підбору та застосування гомеопатичних засобів.		1	6
Тема 11. Організаційно-економічні аспекти гомеопатичної фармації.		1	6
Підсумковий контроль	-	2	4
Усього годин - 90	4	10	76
Кредитів ECTS – 3,0			

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Тема 1-4. Поняття про гомеопатію та основні її принципи. Державне нормування виробництва гомеопатичних лікарських препаратів. Особливості прописування гомеопатичних рецептів. Номенклатура гомеопатичних лікарських засобів. Лікарські та допоміжні речовини лікарських форм. Дози та концентрації лікарських речовин в гомеопатії. Вихідні (матричні) гомеопатичні засоби.	2
2	Тема 5-8. Тверді, рідкі та м'які лікарські форми. Комплексна гомеопатія. Тема 9-11. Особливості контролю якості гомеопатичних засобів. Принципи підбору та застосування гомеопатичних засобів. Організаційно-економічні аспекти гомеопатичної фармації.	2
	РАЗОМ	4

5. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Тема 1-4. Поняття про гомеопатію та основні її принципи. Державне нормування виробництва гомеопатичних лікарських препаратів. Особливості прописування гомеопатичних рецептів. Номенклатура гомеопатичних лікарських засобів. Лікарські та допоміжні речовини лікарських форм. Дози та концентрації лікарських речовин в гомеопатії. Вихідні (матричні) гомеопатичні засоби.	4
2	Тема 5. Тверді лікарські форми. Тема 6. Рідкі лікарські форми в гомеопатії. Тема 7. М'які лікарські форми. Тема 8-9. Комплексна гомеопатія. Особливості контролю якості гомеопатичних засобів.	4
3	Тема 10-11. Принципи підбору та застосування гомеопатичних засобів. Організаційно-економічні аспекти гомеопатичної фармації.	2
	Підсумковий контроль засвоєння модуля	2
	РАЗОМ	10

6. ПЛАН ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ в спеціально обладнаних аудиторіях та лабораторіях «Навчальної аптеки»

Практичні навички:

- користуватися нормативною та довідковою літературою;
- орієнтуватися в номенклатурі вітчизняних та закордонних гомеопатичних препаратів;
- читати рецепти та гомеопатичні лікарські препарати;
- ідентифікувати офіційну та неофіційну ЛРС за морфолого-анатомічними ознаками та сировину тваринного походження, що застосовується у гомеопатії;
- стандартизувати рослинну сировину та продукти первинної переробки;
- проводити заготівлю ЛРС та її зберігання;
- готувати основні гомеопатичні лікарські препарати (есенції, настойки із свіжої та висушеної сировини, водні та спиртові розчини, тритуратії із сухих речовин і рідин) та різноманітні лікарські форми з їх використанням (порошки, гранули, таблетки, ділюції, краплі, олії, оподельдоки, мазі, супозиторії);
- проводити реакції тотожності субстанції гомеопатичних лікарських засобів мінерального походження;
- проводити кількісний аналіз гомеопатичних лікарських засобів мінерального походження класичними та сучасними інструментальними методами аналізу;
- проводити аналіз допоміжних речовин згідно з Державною фармакопеєю та фармакопеєю В.Швабе;
- проводити експрес-аналіз гомеопатичних лікарських засобів мінерального походження;
- теоретично обґрунтовувати застосування гомеопатичного засобу;
- надавати інформацію лікарям-гомеопатам про специфічні препарати, що надходять до аптечної мережі, та про можливість взаємозамін;
- користуватися засобами малої механізації в процесі приготування та фасовки гомеопатичних лікарських препаратів;
- дотримуватися правил охорони праці та техніки безпеки.

7. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

№ з/п	Тема	Кількість годин
I.	Підготовка до практичного заняття (по 4 години на 1 тему, винесену на заняття) – теоретична підготовка та опрацювання практичних умінь	12
II.	Самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять	
1	Гомеопатична фармація і гомеопатія, як наука. Принципи гомеопатії. Правила призначення гомеопатичних ліків. Місце гомеопатії в сучасній медицині і фармації. Гомеопатична фармакопея Вільмара Швабе. Напрямки нормування виробництва гомеопатичних лікарських препаратів.	3
2	Сировина, яка використовується в технології гомеопатичних ліків. Характеристика та класифікація.	3
3	Загальні принципи контролю якості гомеопатичних препаратів. Контроль матричних гомеопатичних препаратів. Контроль гомеопатичних розведень основних лікарських форм згідно фармакопеї. Техніка безпеки при приготуванні гомеопатичних препаратів.	3
4	Поняття про потенціювання в гомеопатичній фармації. Способи позначення концентрації діючих речовин в різних препаратах. Класифікація гомеопатичних розведень. Технологія приготування гомеопатичних розведень по десятковій і сотенній шкалах.	3
5	Базисні гомеопатичні лікарські форми. Технологія есенцій і тинктур по § 1-2 керівництва В.Швабе.	3
6	Базисні гомеопатичні лікарські форми. Технологія есенцій і тинктур по § 3 керівництва Вільмара Швабе.	3
7	Технологія гомеопатичних тинктур з висушеної рослинної лікарської сировини або свіжих тваринних тканин за § 4 керівництва Вільмара Швабе.	3
8	Технологія гомеопатичних тинктур з висушеної рослинної лікарської сировини або свіжих тваринних тканин за § 5-6 керівництва Вільмара Швабе.	3
9	Технологія гомеопатичних тритурацій із сухих речовин за § 7 керівництва Вільмара Швабе.	3
10	Технологія гомеопатичних тритурацій з рідких речовин різної природи за § 8-9 керівництва Вільмара Швабе.	3
11	Технологія рідких лікарських форм. Розчини та краплі. Вимоги і особливості технології. Контроль якості та оформлення до відпуску. Реалізація в умовах аптеки.	3
12	Технологія твердих лікарських форм. Гранули. Порошки. Особливості приготування. Принципи контролю якості і оформлення до відпуску.	3
13	М'які лікарські форми, що застосовуються в гомеопатії. Гомеопатичні мазі і суппозиторії. Особливості їх технології, підбір допоміжних речовин. Контроль якості та оформлення до відпуску.	3

14	Технологія гомеопатичних олій та оподельдоків. Підбір допоміжних речовин. Контроль якості та оформлення до відпуску.	3
15	Принципи комплексної гомеопатії. Класифікація та характеристика, комплексних гомеопатичних препаратів. Технологія. Контроль якості комплексних гомеопатичних лікарських засобів. Промислове виробництво гомеопатичних препаратів.	12
15	Тверді гомеопатичні лікарські форми, рідкі гомеопатичні лікарські форми, м'які гомеопатичні лікарські форми, комплексні гомеопатичні лікарські препарати. Технологія виготовлення контроль якості і оформлення до відпуску.	3
16	Гомеопатична аптека. Загальні положення про аптеку. Завдання аптеки. Порядок функціонування аптеки. Облік і звітність. Контроль і ревізія аптеки. Управління роботою аптеки. Гомеопатичний відділ аптеки. Загальні положення і завдання відділу.	6
	Підготовка до підсумкового контролю	4
	РАЗОМ	76

Індивідуальні науково-дослідні завдання.

Експериментальна робота: виготовлення гомеопатичних ЛЗ за найбільш поширеними прописами, контроль їх якості та оформлення до відпуску, робота у віртуальній аптеці

8. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Визначення гомеопатії як основного нетрадиційного напрямку фармакотерапії та відміна його від алопатії.
2. Обґрунтування гомеопатичного методу лікування. Закони (принципи) вчення С.Ганемана.
3. Використання принципу подібності в лікувальній практиці лікарями до ганеманівського періоду. Наведіть прізвища стародавніх лікарів-цілителів.
4. Короткий історичний огляд розвитку гомеопатії в СРСР.
5. Короткий історичний огляд розвитку гомеопатії в Україні. Сучасний стан даного напрямку в Україні.
6. Механізм дій гомеопатичних препаратів з точки зору вітчизняних та закордонних вчених.
7. Місце гомеопатії в сучасній медицині та перспективи її розвитку. Поняття про модальність та конституцію хворого.
8. Гомеопатичні рецепти, скорочення, що допускаються, та відмінності їх від алопатичних.
9. Структура гомеопатичної фармакопеї (керівництва), її автор. Відмінність побудови її статей від алопатичної фармакопеї (ДФ).
10. Характеристика гомеопатичної фармації. Правила зберігання та видачі отруйних і сильнодіючих речовин, а також готових гомеопатичних препаратів.
11. Суть та значення потенціювання (динамізації) у гомеопатії. Техніка його виконання.
12. Шкали розведень за С. Ганеманом. Основні рекомендації щодо використання низьких, середніх та високих розведень.
13. Поширення гомеопатії в країнах Західної та Східної Європи, Америки та Азії. Використовувані шкали розведень в різних країнах.
14. Приклади найбільш поширених гомеопатичних лікарських форм.
15. Класифікація гомеопатичних лікарських препаратів за агрегатним станом, способом застосування та типом дисперсних систем. Нормативні документи, які регламентують приготування гомеопатичних препаратів.
16. Основні (базисні) гомеопатичні лікарські препарати. Характеристика. Приклади.
17. Найпоширеніші гомеопатичні лікарські форми та згідно яких, параграфів гомеопатичного керівництва вони готуються.
18. Класифікація гомеопатичних лікарських форм та лікарських засобів за джерелами сировини та особливостями дозування.
19. Основні джерела отримання гомеопатичних препаратів. Технологічне значення параграфів гомеопатичної фармакопеї В.Швабе.
20. Специфіка приготування гомеопатичних лікарських форм на робочому місці асистента. Оформлення гомеопатичних препаратів до відпуску.
21. Отримання есенцій згідно §1 фармакопеї В. Швабе.
22. Приготування есенцій за §2 фармакопеї В. Швабе.
23. Отримання есенцій згідно §3 фармакопеї В. Швабе.
24. Приготування тинктур із есенцій згідно §1, 2 фармакопеї В. Швабе.
25. Приготування тинктур із есенцій згідно §3 фармакопеї В. Швабе. Техніка безпеки при роботі з легкозаймистими речовинами.
26. Приготування настоек із висушеної рослинної сировини, або свіжої тваринної тканини згідно §4 керівництва В.Швабе.
27. Приготування водних розчинів. мінеральних речовин та хімічних сполук за §5 фармакопеї В. Швабе.
28. Приготування спиртових розчинів мінеральних речовин та хімічних сполук за §6 фармакопеї В. Швабе.

29. Характеристика екстрагентів, які використовуються для отримання есенцій, тинктур і розчинів. Контроль оцінки якості гомеопатичних рідких лікарських форм.
30. Тверді гомеопатичні лікарські форми. допоміжні речовини, які використовуються в їх технології.
31. Особливості прийому порошків хворими.
32. Особливості приготування порошкових розтирань (тритурацій) відповідно §7 керівництва В. Швабе.
33. Технологія порошкових розтирань з рідких препаратів згідно §8-9 керівництва В.Швабе.
34. Гомеопатичні гранули. Особливості їх технології (насичення). Приклади.
35. Технологія лікарських форм з використанням гранул.
36. Гомеопатичні таблетки, вимоги до них. Технологія.
37. Критерії контролю якості твердих лікарських форм (тритурацій, гранул, таблеток).
38. Гомеопатичні дилюції. Характеристика. Джерела приготування. Технологія.
39. Особливості приготування та оформлення до відпуску розведень (дилюцій) із порошкових розтирань. Приклади.
40. Технологія дилюцій із базисних рідких засобів. Оформлення флаконів з відповідними розведеннями.
41. Олії та спирти як гомеопатичні препарати, їх технологія. Упаковка, зберігання, оформлення до відпуску. Приклади.
42. Оподельдоки, їх призначення, технологія, оцінка якості та оформлення до відпуску.
43. Гомеопатичні мазі. Прописування, технологія. Приклади.
44. Основи для гомеопатичних мазей. Критерії оцінки якості м'яких гомеопатичних препаратів.
45. Супозиторії, технологія, упаковка, зберігання та оцінка якості.
46. Комплексні гомеопатичні препарати. Особливості підбору компонентів, назв та призначення.
47. Органні терапевтичні засоби (нозоди, саркоди). Їх характеристика та відмінність складу.
48. Характеристика комплексних гомеопатичних препаратів (ін'єлів, гомокордів, змішаних). Особливості їх складу.
49. Потенційовані алопатичні препарати та продукти обміну речовин (каталізатори, ферменти), як складові частини комплексних препаратів.
50. Технологія комплексних гомеопатичних препаратів у вигляді гранул та крапель. Оформлення. Приклади.
51. Особливості технології тритурацій (Вкажіть відповідний параграф фармакопеї В.Швабе). Особливості прийому порошків хворими.
52. Технологія порошкового розтирання *Zincum metallicum* x4 10,0 та можливі методи його аналізу.
53. Технологія дилюції *Acidum nitricum* x3 30,0 та можливі методи її аналізу.
54. Технологія порошкового розтирання *Boгах* x4 10,0 із тритурації x1 та можливі методи його аналізу.
55. Технологія дилюції *Plantago* x6 10,0 із есенції та можливі методи її аналізу.
56. Технологія дилюції *Tanacetum* x3 10,0 із тинктури та можливі методи її аналізу.
57. Технологія розведення *Arnica* x2 10,0 із тинктури та можливі методи його аналізу.
58. Технологія мазі *Bryonia* 20,0 та можливі методи оцінки її якості.
59. Технологія розведення *Allium* x2 10,0 із есенції та можливі методи його аналізу.
60. Схема насичення гранул *Nurpericum* x3 10,0 та можливі методи контролю їх якості.
61. Наведіть технологію розведення *Ferrum sulfuricum* x6 20,0 із вихідного розчину та можливі методи його аналізу.
62. Технологія дилюції *Sulfur depuratum* x6 10,0 із вихідної порошкової тритурації x1 та можливі методи її аналізу.

63. Схема насичення гранул *Urtica* 12 10,0 та можливі методи їх аналізу.
64. Технологія розведення *Acidum muriaticum* x2 100,0 та можливі методи його аналізу.
65. Технологія мазі *Ledum* 10,0 та можливі методи оцінки її якості.
66. Технологія тритурації *Lycoperodium* x3 10,0 із базисного порошкового розтирання x1 та можливі методи її аналізу.
67. Технологія олії *Chamomilla* 10% 30,0 та можливі методи оцінки її якості.
68. Технологія розведення *Equisetum* x3 10.0 із тинктури та можливі методи його аналізу.
69. Технологія есенції *Cactus* 60,0 та можливі методи її аналізу.
70. Технологія рідкого розведення *Carbo vegetabilis* 12 10,0 із тритурації x1 та можливі методи його аналізу.
71. Технологія оподельдока *Ruta* 10% 30,0 та можливі методи оцінки його якості.
72. Технологія тинктури *Thuja* x1 20,0 із висушеної сировини та можливі методи її аналізу.
73. Технологія тинктури *Chelidonium* x1 20,0 із есенції та можливі методи її аналізу.
74. Технологія есенції *Urtica dioica* 30,0 та можливі методи її аналізу.
75. Схема насичення гранул *Valeriana* x3 10,0 та можливі методи оцінки їх якості.
76. Технологія тинктури *Calendula* x1 50,0 із свіжої рослинної сировини та можливі методи її аналізу.

9. ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Протягом вивчення дисципліни всі види діяльності студента підлягають контролю, як поточному (на кожному занятті), так і підсумковому (під час контрольних заходів).

Підсумковий контроль – це діагностика засвоєння студентом матеріалу модулю (залікового кредиту). Вивчення дисципліни закінчується підсумковим контролем у вигляді заліку.

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті відповідно конкретним цілям теми та під час індивідуальної роботи викладача зі студентом для тих тем і питань, які студент опрацьовує самостійно і вони не належать до структури практичного заняття.

Максимальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні модулю (залікового кредиту) – 100, в т. ч. за поточну навчальну діяльність – 60 балів, за результатами модульного контролю – 40 балів. Оцінка за дисципліну виставляється як середня арифметична оцінка засвоєння всіх модулів і має визначення за системою ECTS та за традиційною шкалою, прийнятою в Україні.

Оцінювання поточної навчальної діяльності

При засвоєнні кожної теми модулю за поточну навчальну діяльність студента виставляються оцінки за бальною шкалою, у межах визначеної для теми кількості балів.

Модуль (поточний контроль)			Інд. робота
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2		
30	30		4
Т 1-4	Т 5-9	Т10-11	
ПЗ 1	ПЗ 2	ПЗ 3	
18-30	9-15	9-15	
60			

Після закінчення вивчення модулю, поточна навчальна діяльність оцінюється шляхом додавання кількості балів, набраних студентом за змістові модулі. Максимальна кількість, яку може набрати студент при вивченні модулю, з додаванням балів за самостійну роботу, дорівнює 60 балам і ділиться пропорційно кількості змістових модулів. Мінімальна кількість, яку може набрати студент при вивченні модулю, з додаванням балів за індивідуальну самостійну роботу, дорівнює 36 балам і ділиться пропорційно кількості змістових модулів.

Оцінювання дисципліни

Оцінка А, В, С, D, E виставляється лише студентам, яким зараховані усі модулі з дисципліни. Кількість балів, яку студент набрав з дисципліни, визначається як середнє арифметичне кількості балів з модулів дисципліни та іспиту.

Конвертація кількості балів з дисципліни у оцінки за шкалою ECTS та національною шкалою

Бали	Національна оцінка	ECTS
90–100	Відмінно (зараховано)	A
82–89	Дуже добре (зараховано)	B
75–81	Добре (зараховано)	C
67–74	Задовільно (зараховано)	D
60–66	Достатньо (зараховано)	E
35–59	Незадовільно (незараховано)	FX
1–34	Не допущений	F

Оцінка з дисципліни FX, F виставляється студентам, яким не зараховано хоча б один модуль з дисципліни після завершення її вивчення.

Оцінка FX виставляється студентам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але не склали підсумковий контроль. Вони мають право на

повторне складання не більше 2 разів під час канікул та впродовж 2 (додаткових) тижнів після закінчення семестру за графіком, затвердженим ректором.

Студенти, які одержали оцінку F по завершенню вивчення дисципліни (не виконали робочу програму хоча б з одного модулю, або не набрали за поточну навчальну діяльність з модулю мінімальну кількість балів) повинні пройти повторне навчання за індивідуальним навчальним планом.

10. ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Гуцол Л. Основи гомеопатії. Навч. посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації. – В., 2011. – 344 с.
2. Основи рефлексотерапії, фітотерапії та гомеопатії: підручник (ВНЗ IV р. а.) / В.П. Лисенюк. – К., 2010. – 424 с.
3. Тихонов О.І. Аптечна технологія ліків: підручник для студ. фарм. ф-тів ВМНЗ України III-IV рівнів акредитації / Тихонов О. І., Ярних Т. Г.; за ред. О. І. Тихонова. – Вид.4-те, випр. Та допов. – Вінниця : Нова Книга, 2016. – 536 с.

Допоміжна

1. Берестова Е. С. Краткий медицинский справочник для врачей-гомеопатов. —Х.: Изд-во при Харьковском университете, 1991. —78 с.
2. Вавилова Н. В. Гомеопатическая фармакодинамика.- Смоленск: Гомеопатический центр, М.: Эверест.- 1994.-Ч.1. —507 с., ч.2 —475 с.
3. Ванье Л. Гомеопатические средства при острых состояниях.— М.: Атлас, 1993
4. Варшавский В. М. Практическая гомеопатия.- М.: Медицина, 1989.- 173 с.
5. Ветютнева Н. А., Москаленко О. А. Методологические подходы к оценке качества гомеопатических лекарственных средств растительного и минерального происхождения /1 Укратнський гомеопатичний щорічник / За ред. О. П. Іваїва. — Одеса: Рекламсервіс, 2000. — т. 3. — С. 142—146.
6. Витулкас Джордж. Новая модель здоровья и болезни: Пер. с англ.- М.: Изд. группа «АриНА», 1997. —306 с.
7. Гесс Вальтер. Гомеопатическое мышление для врачей и пациентов. — Смоленск: Гомеопатическая медицина, 1997. —208 с.
8. Ганеман С. Органон врачебного искусства. — М.: Атлас, 1992. — 204 с.
9. Ганеман С. Лечение хронических болезней и гомеопатическая доктрина. - М.: Олло, 1993.- 229 с.
10. Глаз В.Г. Лечение бронхолегочных заболеваний неспецифической этиологии гомеопатическими средствами. - С.-Пб.: Гомеопатия и фитотерапия, 1998.-584с.
11. Гомеопатические лекарственные средства: Справочник для врачей, провизоров и фармацевтов / А. В. Патудин и др. — М.: Астрал, 1999. — 128 с.
12. Гомеопатия доктора Лори. — В 3-х т. — Ростов-на-дону: феникс, 1996. —т. 1 — 576с.;т.2.—608с.;т.3.—576с.
13. Гранникова Т. А. Краткое руководство по гомеопатии. — Л.: Медгиз., Ленинградское отделение, 1956. — 240 с.
14. Долинина И. Д. Гомеопатия на Украине: История развития. //Фармацевтический журнал. — 1992.- X — С. 16-18.
15. Зеликман Т.Я., Ялгут СИ. Гомеопатия в системе фармакотерапии. К.:Здоровье, 1994.- 80 с.
16. Иванова К. Справочное пособие по гомеопатии. — Ставрополь: АСОК пресс, 1991.— 190 с.
17. Келер Г. Гомеопатия. —М.:ИЧП «Техарт», 1988. —592 с.
18. Клиненко Н. И. Гомеопатия: происхождение и приготовление гомеопатических лекарств. Практические рекомендации. —1992. — 322 с.
19. Количественный анализ хроматографическими методами. - М.: Мир, 1990. - 320 с.
20. Костинська Н.К., Мартиненко А.В. Клінічні дослідження гомеопатичних лікарських засобів// Фармакологічний вісник.- 1998.- № 4.- С. 29-33.
21. Крылов А. А., Песонина С. П., Крылова Г. С. Гомеопатия для врачей общей практики. — С.-Пб.: Питер Паблишинг, 1997. —416 с.

22. Методические указания о порядке доклинического и клинического изучения препаратов природного происхождения и гомеопатических лекарственных средств. - Москва, 1994.- 64 с.
23. Михайлов И. В. Комплексная гомеопатия — рациональная терапия: Практическое руководство. — М.: Изд-во «Стар'Ко», 1997. —226 с.
24. Михайлов И. В. Справочник по гомеопатии. — М.: Изд. дом МСП, 2000. — 272 с.
25. Практикум по физико-химическим методам анализа Под ред. Гієтрухина О.М. - М.: Химия, 1987. - 245 с.
26. Попона Т. Д. Гомеопатический лечебник: Рецепты здоровья. М.: «КСП», 1995.— 192 с.
27. Попова Т. Д. Матеріа Медика: Гомеопатические лекарства. — К.: Здоров'я, 1991.— 191 с.
28. Попона Т. Д., Зеликман Т. Я. Гомеопатическая терапия. — Киев.: Здоров'я, 1990. — 272 с.
29. Приказ МОЗ УССР 1 от 03. 08. 89 г. о развитии гомеопатического метода в медицинской практике и улучшении организации обеспечения населения гомеопатическими лекарственными средствами. — Киев.: 1989. — 82 с.
30. Руддок Д. Спутник гомеопата: Руководство к лечению болезней по способу гомеопатии. —С.-Пб.:1883. —636 с.
31. Тихонов О. І., Ярних Т. Г. Аптечна технологія ліків. — Х.: РВП “Оригінал”, 1995. — 600 с.
32. Український гомеопатичний щорічник/ За ред. О. П. Іваніва. — Одеса: Чорномор, 1998.— Т. 1. —200 с.; 1999. —Т. 2. —208 с.; 2000.—т. 3. —236 с.
33. Фаррингтон Эрнст. Гомеопатическая клиническая фармакология: Пер. с англ. — К.: Колос, ИТЭМ., 1992. —600 с.
34. Френкель Л. Д. Гомеопатическое лекарствоведение: Справочное руководство. — Х.: Эмуіл, Велес, 1993. — 584 с.
35. Хроматография. Практическое приложение метода: 13 2 ч. - М.: Мир, 1986. - 758 с.
36. Шаретт Ж. Практическое гомеопатическое лекарствоведение: Руководство: Пер. с фр./ Под ред. В. В. Изразцова — 2-е изд. — Киев: Укр. Сов. Энцикл., 1990.—205 с.
37. Швабе В. Гомеопатические лекарственные средства: Пер. с нем. / Под ред. Рыбака В.И.—М.:Б.И.,1967.-373с.
38. Штигале Альфонс. Гомеопатическое лекарствоведение: Пер. с нем. Ю. М. Пашенко. — М.: Изд-во «Террав», 1994. —430 с.
39. Шторх Гервит. Гомеопатические лекарства для практики: Краткий справочник.—К.: Здоров'я, 1992.—96с.
40. Боянус К. Гомеопатия в России. — Сиб.: Изд-во об-ва врачей-гомеопатов. — 1882. —143 с.
41. Бразоль Л. Е. Публичные лекции о гомеопатии. —3-е изд. — Сиб.: Изд-во об-ва врачей-гомеопатов., 1913. — 115 с.
42. 43. Васильев Ю. В., Песонина С. П. Гомеопатические лекарственные средства. — С.-Пб.: Политехника, 1992. —247 с.
43. Великов В. А. Гомеопатия в вашем доме: двенадцать главных гомеопатических средств, их свойства, применение. — Ростов-на-дону: Гефест, 1990. —56 с.
44. Вестник гомеопатической медицины. (Под ред. Е. Я. Дюкова. — Х.: Печатное дело, 1990. —350 с.
45. Ветютнева Н. А., Москаленко Н. Д., Москаленко О. А., Пилипенко А. Г. Общие методы анализа и систематизации гомеопатического растительного сырья по технологическим подходам при изготовлении матричных настоек: Методические рекомендации. — К., 1996. —35 с.

46. Возланов А. И., Симеонова Н., Попова Т. д. Перспективы гомеопатии начинают проясняться //Наука и жизнь. — 1990. - №1. — С. 84-86.
47. Гайдукевч О.М., Болотов ВВ., Сич Ю.В., Динник К.В., Зареченський М.А., Жукова Т.В., Свечнікова О.М., Микитенко О.Є., Колісник С.В. Аналітична хімія.- Харків: Основа, Видавництво НФАУ, 2000.— 400 с.
48. А.И. Тихонов, М.Ф. Пасечник, Т.Г. Ярних, Л.И. Вишневська, С. А. Тихонова ”Практикум по технологии гомеопатических препаратов” Оригинал, 2006. – 160с.